

PASAKOJIMAI APIE AKCIJAS GETUOSE IR ŽUDYNES

AVRAHAM TORY. DIENORAŠČIO IŠTRAUKA APIE 1941 M. SPALIO PABAIGOS „AKCIJĄ“ KAUNO GETE IR ŽUDYNES IX FORTE

Aušo rudeniška, niūri, ūkanota diena, kai vokiečių ir girti lietuvių policininkai tarytum įniršę žvėrys įsiveržė į mažąjį getą ir ėmė varyti žydus iš namų. Antpuolis buvo toks netikėtas ir žiaurus, kad nelaimingieji įnamiai neturėjo nė sekundės susigaudyti, kas vyksta. Policininkai šūkalojo įsakymus eiti iš namų rikiuotis į gretas ir kolonas. Kiekvieną koloną tučtuojau apsupdavo partizanai rėkdami „Į priekį žengte marš, jūs šunsnukiai, žengte marš!“, ir šautuvų buožėmis varė žmones iš mažojo geto į kelią, vedantį Devintojo forto link. Ta pačia kryptimi žydus vedė per Kozlovskio vadovaujamą „akciją“ rugsėjo 26 dieną ir likviduojant mažąjį getą spalio 4-ąją. Vis tas pats kelias rodė žydams vienintelę kryptį – vietą, iš kur niekas negrįžta.

Tai buvo mirtininkų eiseną. Virš jos tvyrojo iš tūkstančių lūpų sklindančios nevilties dejonės. Iš toli aidėjo graudus raudojimas. Kolona po kolonos, šeima po šeimos šie pasmerktieji ėjo palei didžiojo geto tvorą. Kai kurie vyrai, net ir kelios moterys mėgino veržtis pro sargybinių grandinę ir bėgti į didįjį getą, tačiau juos čia pat nušovė. Viena moteris metė savo vaiką per tvorą, bet nepataikė, ir vaikas pakibo ant spygliuotos vielos. Jo klyksmą greitai nutildė kulkos.

Tūkstančiai didžiojo geto gyventojų susibūrė prie tvoros ir stingstančiomis širdimis su ašaromis akyse stebėjo šiurpią procesiją, iš lėto slenkančią aukštyn į kalną. Daugelis atpažino brolių, seserį, tėvus ar vaikus, gimines ar draugus ir šaukė juos vardu. Sustiprinta lietuvių partizanų sargyba grubiai stūmė juos atgal rodydami užrašus ant tvoros. Vokiečių, lietuvių ir jidiš kalbomis užrašai grasė: „Mirties zona! Kiekvienas, priėjęs arčiau kaip du metrus prie tvoros, bus tuoj pat nušautas, be įspėjimo“.

[...]

Maždaug 10 000 žmonių eiseną, nusitęsusi iš mažojo geto į Devintąjį fortą, truko nuo aušros iki pavakario. Seni, ligoti krisdavo ir mirdavo pakelėje. Nuolatos palei visą kelią ir aplink didįjį getą poškėjo įspėjamieji šūviai. Stebėti reginio abipus kelio suplūdo tūkstančiai smalsių lietuvių ir nesiskirstė, kol Devintasis fortas prarijo paskutinę auką.

Forte nelaimingųjų tuoj pat griebdavosi lietuviai žudikai; jie atimdavo visus vertingesnius daiktus - aukso žiedus, auskarus, apyrankes. Įsakydavo nuogai nusirengti, stumdavo į iš anksto paruoštas duobes ir šaudydavo į kiekvieną duobę iš greta pastatyto kulkosvaidžio. Žudikai neturėjo laiko šaudyti atskirai kiekvieną žmogų, nes tuojau atvykdavo nauja žydų partija. Su šia elgdavosi taip kaip ir su ankstesnėmis. Žmones mesdavo į duobę ant užmuštųjų, mirštančių ir dar gyvų iš pirmesnės grupės. Taip ėjo partija po partijos, kol 10 000 vyrų, moterų ir vaikų nebuvo nugalaboti.

Forto apylinkėse gyvenantys kaimiečiai pasakojo siaubingas istorijas apie tai, ką matė iš tolo, ir apie širdį draskančius klyksmus, sklindančius nuo forto ir neduodančius ramybės nei dieną, nei naktį.

Gete liko apie 17 500 žmonių, dauguma jų netekę vaikų, tapę našliais ar našlaičiais. Staiga pasirodė, kad gete daug vietos. Kiekvienuose namuose atsirado tuštuma, kurioje glūdėjo gyvuosius kaustantis tylus siaubas: tavęs laukia toks pat likimas.

GRIGORIJUS ŠURAS. UŽRAŠAI APIE GETO „VALYMUS“ 1941 M. RUDENĮ

Dažniausiai būdavo *valoma* šitaip. Naktį geto gyventojus staiga pažadindavo žydų policininkai ir perduodavo įsakymą tuojau pat eiti į Žydų tarybą (*Judenrat*), sukurtą pirmosiomis geto gyvavimo dienomis, ir tenai registruoti savo *šainus* – darbo pažymėjimus. Darbo pažymėjimus tikrindavo gestapo karininkai. Tuos, kurie pažymėjimus turėdavo, išleisdavo kartu su šeimomis, ir šie išeidavo dirbti. Kai laimingieji išeidavo, į getą būdavo įleidžiami lietuvių kareiviai, policininkai ir slaptieji agentai, kurie nedelsdami pradėdavo savo baisų siautėjimą. Jų nuožiūrai būdavo palikta viskas: ir nelaimingų žmonių gyvybė, ir jų turtas. Įsiveržę į getą, vykdytojai lietuviai lyg alkani žvėrys puldavo savo aukas, plėšdavo, mušdavo, išsivarydavo.

Išvestus iš butų, taip pat aptiktus slėptuvėse (*malinose*) žmones gatvėje apsupdavo lietuvių kareiviai ir, šūkaudami, daužydami šautuvų buožėmis, išsivarydavo kartais į kalėjimą, o kartais tiesiai į Panerius sušaudyti. Iš kalėjimo pavykdavo kai ką išgelbėti per pažintis, tai yra už pinigus, perduotus apsukruolių arba vienas kito iš kariškių, kuriems dirbdavo areštuotasis. Deja, dažniausiai žmonės, pakliuvę į kalėjimą *valymo* metu, iš jo ėjo į Panerius.

Kai vykdytojai išeidavo aukomis vedini, siaubimo, plėšikavimo ir pogromo vaizdas būdavo ištis klaidus: sulaužyti baldai, supjaustytos pagalvės, suraižyti minkšti daiktai, išdaužytos sienos, išverstos krosnys, išardytos grindys ir lubos, išdraskyti lagaminai sulaužytais užraktais, visi daiktai sujaukti, išmėtyti ant grindų, maisto atsargos išbarstytos, išlaistytos pačiuose butuose ir kiemuose. Išvestųjų sušaudyti daiktus ir maisto atsargas neretai pasiimdavo žydų policininkai, kurie tuo metu likdavo vieninteliai šeimnininkai.

Valymai paprastai vykdavo šeštadieniais, taip pat per kitas žydų šventes...

Šuras G. *Vilniaus geto kronika 1941–1944*, Vilnius: „Era“, 1997, p. 39–40.